

Nhận diện một số đặc điểm tâm lý tiêu cực của tội phạm liên quan đến hoạt động tín dụng đen trên không gian mạng phục vụ công tác phòng ngừa

Lê Minh Phương, Lê Châu Tuấn, Nguyễn Quang Minh, Lô Thị Thiệu

*Học viện An ninh nhân dân

Received: 18/02/2024; Accepted: 25/02/2024; Published: 8/3/2024

Abstract: In recent times, taking advantage of the development of science and technology, cybercrime has tended to increase, crime related to “black credit” activities on cyberspace. With the characteristics of being a capable person and a relatively high level of awareness, the psychological development of this type of crime is extremely diverse and difficult to grasp. Therefore, studying the negative psychological characteristics of criminals involved in black credit activities on cyberspace is extremely necessary. This is the basis and premise for crime investigation and verification, contributing to the fight against crime in the new situation.

Keyword: Black credit; criminal psychology; crime related to black credit activities; cyberspace high-tech crime; psychological characteristics.

1. Đặt vấn đề

Thời gian qua, hoạt động vay mượn giữa các cá nhân, tổ chức với lãi suất cao, không thông qua các tổ chức tín dụng được Nhà nước cấp phép (hoạt động “tín dụng đen”) cũng giống nhiều loại tội phạm truyền thống khác đã xuất hiện trên không gian mạng. Theo Cục An ninh mạng và phòng, chống tội phạm sử dụng công nghệ cao (A05), Bộ Công an, các đối tượng sử dụng nhiều thủ đoạn tinh vi như: “*Lập các trang web cho vay, hỗ trợ tài chính cho người có nhu cầu vay tiền dễ dàng, nhanh chóng; sử dụng các trang mạng xã hội: Facebook, Zalo, Youtube, ... để hướng dẫn, quảng bá, lôi kéo những người có nhu cầu vay tiền nóng, vay tiền nhanh; sử dụng thuê bao di động không đăng ký chính chủ (sim rác) đăng tin, gửi tin nhắn quảng cáo vay tiền; hình thức cho vay ngang hàng (Peer-to-peer Lending – P2P Lending) đang diễn ra khá phổ biến...*” [2]. Các đối tượng lợi dụng mạng viễn thông, mạng Internet, núp bóng các tổ chức tín dụng, công ty tài chính, hoạt động kinh doanh cầm đồ tạo vỏ bọc, đối phó với cơ quan chức năng để tổ chức các hoạt động cho vay tín dụng không thể chấp, kinh doanh tài chính, huy động vốn, góp vốn, góp tài sản kinh doanh với lãi suất rất cao nhằm thu lợi bất chính. Những hệ lụy, hậu quả mà hoạt động “tín dụng đen” trên không gian mạng để lại đang trở nên nghiêm trọng, khó kiểm soát.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Nhận thức cơ bản về tâm lý tội phạm liên quan đến hoạt động tín dụng đen trên không gian mạng

Theo Chỉ thị số 12/CT-TTg ngày 25/4/2019 của

Thủ tướng Chính phủ về tăng cường phòng ngừa, đấu tranh với tội phạm và vi phạm pháp luật liên quan đến hoạt động tín dụng đen đã xác định “tín dụng đen” là hình thức cho vay, đi vay hoặc huy động vốn với lãi suất vượt quá mức lãi suất pháp luật quy định, được thực hiện bởi các cá nhân, nhóm người hoặc tổ chức kinh doanh dịch vụ tài chính, thường gắn với các hành vi đòi nợ, chiếm đoạt tài sản trái pháp luật [3]. Hay nói cách khác, thuật ngữ “tín dụng đen” được dùng để chỉ các hoạt động cho vay dân sự giữa các cá nhân, tổ chức không thông qua hệ thống tín dụng chính thức.

Trong thực tiễn, có một số tội phạm liên quan đến hoạt động tín dụng đen được quy định trong Bộ luật hình sự hiện hành như Tội giết người (Điều 123); Tội cướp tài sản (Điều 168); Tội cưỡng đoạt tài sản (Điều 170); Tội cố ý gây thương tích hoặc gây tổn hại cho sức khỏe của người khác (Điều 134); Tội hủy hoại hoặc cố ý làm hư hỏng tài sản (Điều 178); Tội gây rối trật tự công cộng (Điều 318)...; trong đó, Tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự (Điều 201) là trung tâm. Như vậy có thể hiểu tội phạm liên quan đến hoạt động tín dụng đen trên không gian mạng là hành vi nguy hiểm cho xã hội được quy định trong Bộ luật Hình sự, do người có năng lực trách nhiệm hình sự hoặc pháp nhân thương mại thực hiện thông qua không gian mạng liên quan đến hoạt động cho vay vượt quá lãi suất pháp luật quy định nhằm chiếm đoạt tài sản mà theo quy định của pháp luật phải bị xử lý hình sự.

Trong lĩnh vực nghiên cứu tâm lý học cá nhân, tồn

tại đa dạng quan điểm và phương pháp phân tích liên quan đến đặc điểm tâm lý. Tâm lý được định nghĩa là tổng thể các hiện tượng tinh thần xuất hiện trong tâm trí con người, đóng vai trò quan trọng trong việc điều khiển mọi hành vi và hoạt động của họ. Các đặc điểm tâm lý cá nhân biểu hiện qua các đặc trưng riêng biệt, phản ánh sự khác biệt giữa một người với người khác trên nhiều khía cạnh của đời sống tinh thần thông qua các hiện tượng, quá trình tâm lý và các thuộc tính khác nhau. Trong bài viết này, tác giả tập trung phân tích một số đặc điểm tâm lý tiêu cực của tội phạm liên quan đến hoạt động tin dụng đen trên không gian mạng, dựa vào các biểu hiện liên quan đến nhận thức, trí tuệ, cảm xúc, ý chí, xu hướng cá nhân, nhu cầu, động cơ hành vi, tính cách và năng lực... Nghiên cứu những đặc điểm tâm lý tiêu cực này có tầm quan trọng trong việc xác định các mục tiêu phòng ngừa, ngăn chặn và xử lý hiệu quả tội phạm liên quan đến hoạt động tin dụng đen trên không gian mạng hiện nay.

2.2. Thực trạng đặc điểm tâm lý tội phạm liên quan đến hoạt động “tin dụng đen” trên không gian mạng

Qua nghiên cứu 50 đối tượng liên quan đến hoạt động tin dụng đen trên không gian mạng điển hình, tổng hợp ý kiến của 150 cán bộ trình sát (CBTS) đã và đang trực tiếp đấu tranh với loại tội phạm này, có thể chỉ ra một số đặc điểm tâm lý tiêu cực của tội phạm.

Thứ nhất, về nhận thức: các đối tượng phạm tội liên quan đến hoạt động tin dụng đen trên không gian mạng là những người có trình độ cao, có hiểu biết đa dạng, phong phú ở nhiều lĩnh vực công nghệ thông tin và các ứng dụng công nghệ khác. Trong 150 phiếu khảo sát, có 133 ý kiến chiến sỹ Công an đồng tình với nhận định đặc điểm tâm lý nêu trên (chiếm 88,67%).

Đặc điểm tâm lý này thể hiện đầu tiên ở nhận thức, các đối tượng đa phần là những người có nhận thức cao về vấn đề, trình độ về công nghệ thông tin ở mức thành thạo nhưng lại có mong muốn. Mục tiêu mà các đối tượng hướng tới đa số là những người có thu nhập thấp, trình độ nhận thức về pháp luật chưa cao nên khi không thể tiếp cận được nguồn tín dụng chính thống sẽ tìm đến “tin dụng đen”. Sự thiếu thôn về kinh tế, mơ hồ về nhận thức đã tạo điều kiện thuận lợi để các đối tượng tấn công, khai thác.

Về phía bản thân, đa số các đối tượng ở trong độ tuổi từ 18-35 tuổi (chiếm 90% số đối tượng). Về nghề nghiệp, phần lớn các đối tượng hoạt động núp bóng dưới bình phong các công ty tài chính, một số đối tượng không có nghề nghiệp ổn định. Hầu hết các đối tượng đều biết rõ, nhận thức được hành vi phạm tội của mình nhưng không lưỡng lự trước được hậu quả và hình phạt sẽ phải chịu trước pháp luật. Trong một

số trường hợp nhất định, các đối tượng đã nhận thức được cả hai vấn đề nhưng vì thấy lợi ích trước mắt mà nó đem lại nên vẫn cố tình vi phạm pháp luật.

Thứ hai, về động cơ hoạt động: các đối tượng hoạt động “tin dụng đen” trên không gian mạng thường gắn với động cơ cưỡng đoạt tài sản. Đặc điểm này cho thấy chiếm phần lớn ở đối tượng liên quan đến hoạt động “tin dụng đen” trên không gian mạng được khảo sát (46/50, chiếm 92%). Các cán bộ, chiến sỹ công an được khảo sát đánh giá đây là một trong những đặc điểm tiêu cực bộc lộ rõ nét nhất của đối tượng liên quan đến hoạt động “tin dụng đen” trên không gian mạng.

Trước hết, sự hình thành động cơ phạm tội xuất phát từ các nhu cầu cá nhân. Các đối tượng thực hiện hành vi phạm tội núp bóng là những công ty tài chính, doanh nghiệp về tài chính có uy tín với những chiêu trò đánh vào tâm lý người dân: giải ngân nhanh chóng, thủ tục nhanh gọn, không cần chứng minh thu nhập, không cần thế chấp tài sản... Chúng còn thực hiện quảng cáo trên các mạng xã hội như Facebook, Instagram, Telegram, Tiktok,... với những thủ tục nhanh gọn. Bằng những hình thức như vậy, chúng dễ dàng đánh vào tâm lý người dân và khiến họ “sập bẫy”, trở thành nạn nhân của loại hình này.

Thứ ba, về định hướng giá trị: các đối tượng liên quan đến hoạt động “tin dụng đen” trên không gian mạng có xu hướng đề cao giá trị, lợi ích của bản thân hơn các giá trị, lợi ích của xã hội. Đặc điểm này được cán bộ, chiến sỹ Công an đánh giá xuất hiện ở 35/50(65%) đối tượng hoạt động “tin dụng đen” trên không gian mạng. Trong hệ giá trị của các đối tượng, họ hoạt động vì bản thân của họ nhiều hơn là vì sự phát triển của xã hội dẫn đến những suy nghĩ tiêu cực, vì những lợi ích trước mắt.

Thứ tư, về tính cách: bên cạnh những đặc điểm riêng gắn với từng cá nhân, qua nghiên cứu, khảo sát cho thấy các đối tượng liên quan hoạt động “tin dụng đen” trên không gian mạng bộc lộ một số tính cách gây khó khăn cho công tác đấu tranh: có kiến thức, thận trọng, cảnh giác trong lời nói, câu chữ. Qua khảo sát cho thấy có (30/50, chiếm 60%) đối tượng bộc lộ tính cách này. Với phần lớn là những người có trình độ, nhận thức cao, các đối tượng cho thấy sự hiểu biết về pháp luật, các lời khai đều thận trọng, cẩn thận trong câu chữ.

Thứ năm, về mặt tình cảm: trong cuộc sống hàng ngày, bao gồm cả mối quan hệ với gia đình và người thân, những người phạm tội liên quan đến hoạt động tin dụng đen trên không gian mạng thường duy trì một thái độ cân bằng, kiểm soát tốt cảm xúc của mình.

Trong lòng họ, gia đình vẫn là những người quan trọng nhất, được yêu thương và quý mến; tuy nhiên, khi đối mặt với chính quyền hay cơ quan công an, họ thường tránh né và tỏ ra sợ hãi. Họ thể hiện sự hợp tác và khai báo nhanh chóng khi được yêu cầu hợp tác trong điều tra, nhưng các bản khai thường thể hiện sự không trung thực và mâu thuẫn qua thời gian đấu tranh. Theo kết quả khảo sát, có 24/45 (53,33%) đối tượng liên quan đến tội phạm tin dụng đen trên không gian mạng cho thấy đặc điểm tâm lý này, mặc dù mức độ hợp tác và thiện cảm biểu hiện ở nhiều mức độ khác nhau. Ngoài ra, trong mối quan hệ nội bộ của ô nhóm hoặc tổ chức lừa đảo, họ thường thúc đẩy lẫn nhau thực hiện các hành vi phạm tội để chứng minh bản thân.

2.3. Một số lưu ý trong phòng ngừa tội phạm liên quan đến hoạt động “tín dụng đen” trên không gian mạng

Một là, các cơ quan chức năng cần đẩy mạnh công tác tuyên truyền, đổi mới nội dung hình thức tuyên truyền, kết hợp giữa các phương tiện, biện pháp truyền thông với các kênh tương tác mới như mạng xã hội, báo điện tử, diễn đàn trên mạng về các phương thức, thủ đoạn hoạt động của tội phạm để nâng cao nhận thức trong nhân dân, phòng ngừa, ngăn chặn tội phạm. Tuyên truyền cho người dân thận trọng khi vay tiền trực tuyến (vay qua trang web, qua app), cần tìm hiểu kỹ trước khi vay tiền; không vay tiền của các ứng dụng hoạt động trái phép trên không gian mạng; khi bị các đối tượng gọi điện đe dọa, quấy rối, xuyên tạc, vu khống, xúc phạm danh dự nhân phẩm... cần khai báo với cơ quan công an nơi gần nhất để xử lý theo quy định... Để chủ động phòng ngừa loại tội phạm này, cần phải bắt đầu ngay từ thay đổi nhận thức của người dân – những nạn nhân tiềm năng. Khi người dân đã nâng cao nhận thức về trách nhiệm công dân, trách nhiệm của bản thân mình, họ sẽ tự giác và kịp thời tố giác tội phạm, cung cấp các thông tin cho cơ quan chức năng, góp phần giữ gìn, đảm bảo trật tự an toàn xã hội. Hơn thế nữa, khi đã nâng cao nhận thức về vấn đề trên, những người có nhu cầu sẽ tìm đến những trang tin dụng chính thống, được pháp luật cho phép để tránh những hậu quả xấu xảy ra. Bên cạnh đó, việc phổ biến, giáo dục pháp luật còn là một biện pháp để răn đe, cảnh báo những người đang, hoặc có ý định thực hiện phạm tội, biết những hậu quả về mặt pháp lý có thể phải gánh chịu, để từ bỏ ý định phạm tội, qua đó tạo ra môi trường sống an toàn, lành mạnh, một không gian mạng văn minh.

Hai là, các cơ quan chức năng cần tham mưu với Đảng, Nhà nước hoàn thiện các quy định pháp luật,

tạo ra chính sách hỗ trợ tín dụng an toàn, đáng tin cậy cho người dân. Theo đó, tập trung rà soát hệ thống pháp luật hiện hành, phát hiện những sơ hở bất cập để tham mưu đề xuất xây dựng, sửa đổi, ban hành các quy định góp phần quản lý chặt chẽ và nâng cao hiệu quả công tác phòng ngừa, đấu tranh xử lý hoạt động “tín dụng đen” cho vay lãi nặng thông qua các trang mạng điện tử, ứng dụng (app) vay tiền trực tuyến; nghiên cứu, đánh giá sửa đổi, bổ sung lý luận về tội phạm nói chung và tội phạm sử dụng công nghệ cao nói riêng, không để các đối tượng hoạt động “tín dụng đen” trên không gian mạng. Ngoài ra, cần tạo ra những kênh tín dụng chính thống theo quy định của pháp luật, phù hợp với thu nhập, mức sống của người dân và phải loại bỏ những thủ tục “rườm rà” để người dân cảm thấy an toàn khi vay tín dụng của Nhà nước.

Ba là, nâng cao hiệu quả công tác phối hợp trong phòng, chống tội phạm hoạt động “tín dụng đen” trên không gian mạng giữa các đơn vị, địa phương, nhất là trong công tác chia sẻ thông tin, phối hợp xác minh, thu thập thông tin, tài liệu phục vụ công tác đấu tranh, xử lý với loại tội phạm này. Mỗi đơn vị, địa phương đều đóng một vai trò quan trọng trong đấu tranh phòng chống tội phạm nói chung và tội phạm liên quan đến hoạt động “tín dụng đen” trên không gian mạng nói riêng. Cho nên, các chủ thể cần tăng cường phối hợp để có thể trao đổi, chỉ rõ nguyên nhân, điều kiện nảy sinh tội phạm, phát hiện tội phạm cũng như phát huy hơn nữa hiệu quả trong hoạt động phòng ngừa tội phạm liên quan đến hoạt động “tín dụng đen” trên không gian mạng.

3. Kết luận

Nhận diện đúng các đặc điểm tâm lý tiêu cực ở tội phạm liên quan đến hoạt động “tín dụng đen” trên không gian mạng có ý nghĩa quan trọng, là cơ sở cho công tác điều tra, xác minh tội phạm, góp phần nâng cao hiệu quả công tác phòng ngừa tội phạm sử dụng công nghệ cao nói chung và tội phạm liên quan đến hoạt động tín dụng đen trên không gian mạng nói riêng trong tình hình hiện nay./.

Tài liệu tham khảo

[1] Bộ Công an (2018), *Kế hoạch số 285/KH-BCNDA2 ngày 14/2/2019 về “Phòng ngừa, đấu tranh, xử lý tội phạm và các vi phạm pháp luật liên quan đến hoạt động tín dụng đen”*, Hà Nội

[2] Cục An ninh mạng và phòng, chống tội phạm sử dụng công nghệ cao (A05) Bộ Công an, *Báo cáo tình hình công tác đấu tranh phòng chống tội phạm (2019 – 2023)*, Hà Nội.

[3] Trương Công Am (2010), *Giáo trình tâm lý học tội phạm*, Học viện ANND Hà Nội.